

АКАДЕМИЯ ЗА МУЗИКАЛНО, ТАНЦОВО
И ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО
„ПРОФ. АСЕН ДИАМАНДИЕВ” – ПЛОВДИВ

Факултет „Изобразителни изкуства”

Катедра „Изящни изкуства”

ТЕОДОРА ХРИСТОВА ЦАНКОВА

**ИЗГРАЖДАНЕ НА ПРОСТРАНСТВОТО В
ПЕЙЗАЖА ЧРЕЗ ЦВЕТОВЕТЕ КАТО ИЗРАЗНО
СРЕДСТВО ОТ УЧЕНИЦИ В ПЕТИ – ШЕСТИ КЛАС**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна
степен "доктор"**

Професионално направление 1.3. Педагогика

Специалност "Педагогика на обучението по изобразително изкуство"

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ: ПРОФ. Д-Р ЗОРА ЯНАКИЕВА

ПЛОВДИВ

2021

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от катедра "Изящни изкуства" към факултет "Изобразителни изкуства" на Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство – Пловдив.

Дисертационният труд съдържа 230 страници, като се състои от увод, три глави, изводи, заключение и ползвана литература. Приложенията са 8 на брой с общ обем от 33 страници.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на от часа в зала на Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство – гр. Пловдив. Материалите по защитата са на разположение в Библиотеката на АМТИИ.

УВОД

Множество големи художници са оставили на света прекрасни живописни произведения в пейзажния жанр. Цветът в картинното пространство се използва не само за създаване на определена атмосфера, но художниците често го използват абсолютно свободно, въплъщавайки чрез него собствените си идеи и планове. В този смисъл, пейзажите говорят много повече за духа на историческия отрязък от времето, за състоянието на душата на автора, отколкото за реалния отрязък природа, изобразен на картината. Проблемите на цвета винаги са били и остават актуални в процеса на изобразителната дейност не само като реално отражение на значимостта на формата, но и като допълнителна стойност на същата тази форма. В училище обучението по предмета Изобразително изкуство е определен в държавните образователни стандарти (ДОС) и предполага възможност за овладяване на конкретни умения за работа с цвета, формите и композицията. В учебниците за отделните класове е структуриран определен материал, относно изграждането на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство от ученици в различни възрасти.

Пейзажът е един от любимите жанрове на учениците. Именно чрез него в учебния процес се овладява система от знания и умения за отразяване на пространствените изменения в дълбочина, което го прави особено актуален и значим проблем. Поради това убедено се придържаме към тезата за по-задълбоченото му изследване и по-специално на живописния пейзаж, който има определено място в учебното съдържание по изобразително изкуство в основното училище.

Идеята да се достигне до реално по-добри резултати в художественопрактическата дейност от повече ученици, създава мотивация у автора за провеждане на експериментално изследване. Считаме за необходимост от тази гледна точка да се създаде педагогически модел на обучение, който да е приложим и полезен в **художествено-педагогическата практика** при работа с ученици, чиято възраст е пети-шести клас.

На мнение сме, че експериментирането на проблема „Изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство от ученици в пети-шести клас“ е подходящ за обучение в тази възраст. Постижимо за възрастните възможности на учениците е да възприемат и прилагат практически усвоените знания за постигане на пространственото изграждане на пейзажа, с помощта на цветовете

като изразно средство от една страна, а от друга – оказва се въздействие върху личностното им развитие, достигат се целите на художественото образование и възпитание по предмета Изобразително изкуство в 5-6 клас.

Експерименталното изследване се осъществява, за да се установи развиващата роля на авторския педагогически модел на обучение, целящ повишаване на знанията и изобразителните умения за пространствено изграждане на дълбочината в пейзажа, посредством изразните възможности на цветовете. Открити са конкретни перспективи по разглежданата проблематика.

Темата е актуална и разработването ѝ на теория и практика дава възможност всъщност да се установи нейната полза за съвременната педагогическа наука. **Значимостта** се разглежда от две страни – в научно-теоретичен и в приложно-практически план. Според нашите виждания дисертационната разработка отговаря на потребностите на практиката и предложеният в нея модел на обучение би могъл да бъде полезен за развитието на педагогическата наука и в частност на методиката на обучение по изобразително изкуство.

При разглеждане на мястото и значението на изразните възможности на цветовете за изграждане на пространството в пейзажа при обучението на ученици в прогимназиален етап, сме насочили търсенията си основно в две посоки.

Едната посока е свързана с недостатъчното внимание към изразните възможности на цветовете в учебното съдържание по пейзажна живопис при обучението на ученици в пети клас, чието допълване като практически умения за работа с цветовете и като практически знания, по наша преценка, би повлияло креативно в творческото пресъздаване на идеи, с помощта на различни средства. Този аспект е пряко обвързан с придобиването и на културна компетентност, както на умения за изразяване чрез творчество.

Другата посока на търсения е съобразена с нарастващите изисквания към качеството на учебния процес по изобразително изкуство, което предполага прилагането на нови и по-ефективни методи, похвати и подходи на обучение.

Обект на настоящото изследване са ученици от прогимназиален етап (пети-шести клас) в средното училищно образование и развитието на тяхната изобразителна дейност.

Предмет е изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство, като част от съдържанието на обучението по изобразително изкуство.

Целта на настоящето изследване е да се изработи и апробира експериментален педагогически модел на обучение, целящ повишаване на знанията и уменията за пространствено изграждане на дълбочината в пейзажа, посредством изразните възможности на цветовете.

ГЛАВА ПЪРВА

I. ТЕОРЕТИЧНА ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

1.1. Актуалност на проблема

Проучването на научни трудове, публикации и дисертации по темата на настоящето изследване в областта на методиката на обучение по изобразително изкуство дава възможност да се проследят не само някои проблеми, свързани с обучението при изследване на различни възрастови групи, но и да се открият интересувачи ни проблеми, във връзка с развитието на уменията на учениците за изграждане на пространството в пейзажа и по-специално за прилагане на цветовете като изразно средство.

Прегледът на научните трудове в областта на педагогиката на обучението по изобразително изкуство показва, че проблемът за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство от ученици в пети – шести клас в общообразователното училище посредством графични материали и техники не е разглеждан до момента задълбочено.

1.2. Пейзажът в изобразителното изкуство

В параграфа се разглеждат същност и видове пейзаж. Като същност пейзажът (от френски) е описание на природна картина, като представлява правдиво изображение на обективната действителност, при създаването на което художникът е подвластен на собственото си емоционално състояние и претворява субективното си отношение към заобикалящата го среда. Според сюжета пейзажът бива : градски, индустриален, морски (марина), планински, алпийски, архитектурен, градски, промишлен, космически, фантастичен, а също така, пресъздаващ характеристиките на годишните времена - пролет, лято, есен, зима.

Представено е историческото зараждане и развитие на пейзажа от дълбока древност в Месопотамия, Египет, Гърция, Рим, през Китай, мюсюлманския Изток, разпространение в Европа и Русия.

Посочени са пространствени измерения на пейзажа в изкуството. Пространството в изобразителното изкуство се създава за изобразяване на възможно действие и винаги е ориентирано към дълбочината, която включва понятието за фон, за плановете на пространството /заден, среден, преден/.

Разглеждайки методите на обучение при изобразяване на пространството върху картинната плоскост можем да определим, че художниците създават различни начини за изграждане на дълбочината, създават художествени средства, които наричат «признаци на триизмерност». Към тях можем да отнесем ракурса и ракурсните изменения на формите, при възприемане на реалното пространство и умаляване на видимата големина на предметите, в зависимост от отдалечението им от наблюдаващия. Тези перспективни основи са открити и използвани за построяване на пространството, действащи на зрителя, при неговото възприемане в картината. Още Аристотел отбелязва, че видимата величина на предмета при отдалечаването му се съкращава¹. По силата на явлението «константност на възприемането на големина» образът на предмета при отдалечаване на големи разстояния винаги съответства на закономерността, при която видимата величина на предмета е толкова пъти по-голяма, колкото пъти е по-малко разстоянието до него².

В практиката на обучение за изобразяване на пространството е открит и използван такъв признак за дълбочина като ракурса на **вертикални и хоризонтални плоскости** при архитектурни елементи, пейзажи (думата *ракурс* се използва в изкуството — положение на изобразяван предмет в перспектива от определена гледна точка. Подходящ ракурс³).

С въвеждането на перспективата се поставя началото на съзнателното представяне на обектите при съобразяване на размер, пропорции и точно установена гледна точка. При изобразяването на зрителното възприятие върху равнина, са възможни различни подходи, като е необходимо да уточним, че **перспектива** (на латински *perspectiva*, от *perspicio* - „виждам отвъд“, „виждам ясно“) е графична проекция на тримерни обекти върху равнинна повърхност, която наподобява начинът, по който те се възприемат от човешкото око⁴. В изобразителното изкуство перспектива

¹ McKeon, Richard. Introduction To Aristotle. New York: (Random House Inc, 1992) Jones, W. T. The Classical Mind. New York: (Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, 1980).

² Ростовцев Н.Н. История методов обучения рисованию: Зарубежная школа рисунка. – Указ. соч. – С. 27.

³ Радева, Василка. Български тълковен речник. София, Изток – запад, 2012, 748 с. ISBN9786191521401.

⁴ Григоров, Т. Перспектива. София: Просвета, 1991.

се нарича начинът, по който даден предмет, или композиция от предмети, се изобразяват двуизмерно така, че да бъде създадена илюзия за пространственост⁵.

Акцентираща се на цвета като градивен елемент на живописния пейзаж с оптично психологическо, експресивно и символно въздействие. В тази връзка въвеждаме понятието **хармония на цветовете**. Думата хармония произлиза от гръцки език и означава „връзка, съзвучие, съразмерност“. Най-общата формулировка за хармония е стройната съгласуваност на частите на едно цяло.

Във връзка с хармонията и порядъка в света на цветовете е нужно да изясним понятията цветен тон и наситеност на цвета.

Под цветен тон разбираме тази черта на цветното впечатление, която отличава даден цвят от сивия със същата относителна яркост. Специфично качество, характеризиращо цветния тон, е цветното впечатление: червен, оранжев, жълт, зелен, син, виолетов, пурпурен и т.н., цветни различия, които обозначават разликата в цветния тон. Ахроматичните цветове нямат цветен тон. Доколкото от гледна точка на виждането впечатлението от понятието относителна яркост е количествено понятие, то понятието цветен тон е чисто качествено. Друго определение, характеризиращо впечатлението от цвета, е наситеността на цвета или неговата чистота. Това е мярка за степента на различие на даден хроматичен цвят от друг хроматичен цвят със същия тон и яркост. Цветният тон и наситеността на цвета са средствата за създаване на цветовата хармония в изкуството и въобще в практиката на художественото творчество. Чувствителността на окото към цвета не е постоянна величина. Това доказват редица явления, между които и явлението на Пуркине⁶, при което в зависимост от различното време на деня и от прехода към нощта се променя и впечатлението от наситеността на червените и сините цветове.

Цветът като изразно средство в живописата се използва, за да въздейства емоционално, да поражда психологически въздействия или да загатва идеи, когато е част от дадена символика. Боята като градивен материал се употребява не просто, за да се нанесат цветовете нюанси на повърхността, но и за да предава различни внушения чрез полагането ѝ по определен начин (пастьозно, велатурно и т.н.)⁷. Образността и цвета изграждат взаимовръзки, в които са налични предметен смисъл и съдържание. Н.

⁵ Тейлор, Р. Перспектива и композиция в примери. Стъпка по стъпка. Москва, АСТ, 2015.

⁶ Феноменът на промяна на възприемането на цветовете от човешкото око при ниски осветителни обекти. По Свенцицкий А.Л. Краткий психологический словарь. М., „Проспект“, 2014.

⁷ Вж. по-подробно <http://www.fineluart.com/cvetat-kato-izrazno-sredstvo-v-zhivopista/>.

Волков отбелязва и защитава тезата, че „образната сила на цвета се съдържа не в яркостта на отделния цвят, не в наситеността и отвореността, и не в силата на отделния контраст или яркостта на боята, а във връзката на цветовете помежду им; в тяхната връзка с образа, в подчиняването им на цветовото решение на цялата образна структура“⁸.

1.3. Пейзажът в обучението по изобразително изкуство

В този параграф е посочен омастото на пейзажа в обучението по изобразително изкуство. Разгледани са учебните програми, учебниците и книгите за учителя по изобразително изкуство от първи до девети клас на различните издателства.

В настоящия експериментален модел за подпомагане развитието на пространствените представи у петокласниците при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство, използваме архитектурен пейзаж, есенен природен пейзаж, зимен пейзаж, пролетен природен пейзаж и приказен пейзаж.

Експерименталният модел на обучение е представен теоретично. Традиционните методи включват: беседа, демонстрация, дискусия, разказ, обяснение, инструктиране, анализ на обект, работа с албуми, упражнение, експериментиране с материали и техники и др. В часовете по изобразително изкуство наред с фронталната форма се употребява и груповата форма, която предполага функционирането на малки учебни групи, работещи както над общи, така и над специфични задачи, възложени от учителя или предложени от учениците. Налице е „необходимост от намирането на оптимално съчетание между традиционните и модерни начини на преподаване с цел подобряване качеството на учебния процес и повишаване нивото на образованието като цяло. Мултимедийната презентация е едно от модерните нововъведения в сферата на образованието, наред с интерактивните методи на преподаване. Експерименталният модел на обучение се осъществява посредством употребата на демонстрация, с помощта на авторски тематични образователни табла и кратки авторски образователни презентации.

Експерименталният модел на обучение се осъществява посредством употребата на демонстрация, с помощта на авторски тематични образователни табла и кратки авторски образователни презентации, на които се поставя акцент. За обогатяване на знанията и за развиване на изобразителните умения се набляга на стимулите за въздействие, с цел повишаване на вниманието и активното участие на

⁸ Волков, Н. Н. Цвят в живописата. Москва, Изкуство, 1985, с. 276.

учениците. **В разработения от нас модел** се съчетават два основни и няколко допълващи метода. **Основни методи на работа са демонстрацията** чрез табла и образователни презентации, **а допълващи методи са:** наблюдение, беседа, упражнение, експериментиране с материали и техники, обяснение, инструктиране, работа с учебник, конферанс.

Тематичните образователни табла „Стъпки” (Приложение 1), които също са авторски. Те се използват на хартиен носител, но съществуват и дигитално, с възможност за многократно приложение в обучението. За да могат учениците да овладеят знания за композицията в живописата при изучаване на проблема за формите в природата, както за структура и пропорция⁹, цветове, тонални отношения и колорит, се използват методическите табла „Стъпки”. В тях се демонстрират техники на работа за изграждане на пространството чрез цветовете. Нагледно се показват и обясняват теоретични понятия. Чрез тях учениците възприемат знания за цветовете и техните видими изменения в дълбочина, учат се да виждат света в цялото многообразие от цветове, да систематизират това, което виждат и да го прилагат практически. В методическите табла освен основните принципи за изграждане на пространството в пейзажа с помощта на цветовете, се демонстрират и завършени творби. Дидактическите табла се създават с идеята да повишат интереса към изобразителната дейност. Съдържат учебни съвети и указания за предварителна подготовка и последваща работа над учебната рисунка. За основа при разработване на таблата ни послужиха материали от учебниците за пети клас и книгата самоучител на Книгомания „Изкуството да рисуваш в цвят”¹⁰ (2016) и „Изкуството да рисуваш природа”¹¹ (2015).

Като методи в обучението по изобразително изкуство използваме: демонстрацията /показ на образеца/, наблюдението, упражнението (един от допълнителните методи в експерименталния модел, употребяван по всички теми за уроци, наред с дидактическите табла и образователните презентации, като конкретно за нашия модел на обучение предлагаме на учениците да изпълнят упражнения по таблата „Стъпка по стъпка”, които ще им помогнат да определят и положат цветовата гама на рисунката си по поставената тема, да обмислят положението на фигурите върху листа), обяснението, анализът, експериментирането с материали и техники, работата с учебника, конферансът.

⁹ Занков, О. и кол. Изобразително изкуство за 5 клас. С., изд. „Анубис”, 2016, с. 38 - 40.

¹⁰ Създаден на базата на книгите за рисуване на Уолтър Фостър, които са високо ценени.

¹¹ Този изключителен сборник е създаден на базата на книгите за рисуване на Уолтър Фостър, които са високо ценени и досега от тях са продадени над 1,5 милиона бройки.

При тази форма е необходимо да направим едно уточнение, че изобразяването на обекти по памет не се базира на предварително и целенасочено организирано наблюдение от учителя. Учениците разчитат на съхранените в паметта образи, възприети по-рано при други условия и обстоятелства, както и на зрителните впечатления, в резултат от наблюденията в процеса на демонстриране и възприемане на информация от образователните мултимедийни презентации и методическите табла „Стъпки”. Рисуването по впечатление се различава от това по памет, с подчертаната свобода при възпроизвеждане на зрителния образ на обекта. Освен това впечатлението придава субективната интерпретация на рисуващия, в която е възможно някои елементи на обекта да се елиминират, други да се подчертаят, или на образа да му се придадат нови черти, които спомагат за изграждане на желаното емоционално въздействие.

Рисуването по памет и впечатление изгражда умения за самостоятелни изобразителни решения, а работата на учителя е да стимулира творческата свобода и активност¹².

Експерименталният модел на обучение е насочен към ученици, обучавани в пети клас. Осъществява се чрез експериментални уроци, провеждани в експерименталната група от нашето изследване. По своята същност те са комбинирани и се реализират с помощта на авторски създадените табла и образователни презентации. Педагогическата технология на уроците обхваща изброените горе основни и допълващи методи, представени в определена последователност в отделните техни части (уводна, основна, заключителна). Всъщност **новост в експерименталния модел, за разлика от традиционния**, е разработването и въвеждането на авторските методически табла и на образователните презентации, които се употребяват в комбинация с допълващи методи, осъществени в определен ред и последователност.

Уводната (теоретична) част на всеки урок започва с беседа за актуализиране на знанията, при която учениците се стимулират да участват активно. След това се поставя темата и се въвежда чрез изложение новото учебно съдържание. В хода на изложението се комбинират методите: беседа и работа с учебник. С помощта на методическите табла „СТЪПКИ” се демонстрират и обясняват новите понятия в урока, като се показват техники за работа с помощта на цветовете и по-специално за изграждане на пространството в пейзажа.

¹² Янакиева, З. Педагогическа практика по изобразително изкуство във висшето училище. Пловдив, изд. „Имеон”, 2011.

Следва задача 1, която включва упражнение. То се осъществява по таблата.

В основната (практическата) част, която включва самостоятелна работа, петокласниците изпълняват учебни изобразителни задачи с конкретни инструкции към тях, а учителят при необходимост осъществява корекции (коментирани, словесна, директна).

Заклучителната част завършва с конференс, който протича около 10 минути. Преди да започне конференсът учениците подреждат своите работи на учебната дъска. Съвместно между преподавателя и учениците, посредством беседа, се обсъждат и оценяват ученическите творби, като се анализира изпълнението на задачите и се открояват постиженията.

Педагогическите принципи и подходи са: за нагледност, достъпност, последователност, системност, активност и индивидуален подход.

Подготовката за работа на учениците се състои в набавянето на материали за работа: листове, моливи, гуми, акварелни, темперни и водни бои, четки (кръгли или плоски), и т. н..

От експерименталния модел на обучение *се очаква учениците да:*

- разширят знанията си за видовете и жанровете изобразително изкуство и по-специално за пейзажа като жанр;
- обогатят понятийния си апарат;
- познават възможностите на цветовете като изразно средство за изграждане на пространството;
- развият умения за композиционно и конструктивно изграждане на обектите и плановото им поместване, за загатване на разнообразни фактури и материалност, за работа с цветове, техники и материали, за разнообразяване на изразните средства;
- развият психичните процеси: мислене, памет, въображение, както на умения за анализ и изразяване на мнение по поставен изобразителен проблем.

Последователността на темите в експерименталния модел се основава на примерно тематично съдържание, заложено в учебната програма по изобразително изкуство за пети-шести клас¹³. Конкретната дидактическа технология с приложения авторски ТАБЛА „Стъпки” и образователна мултимедийна презентация се осъществява във всеки урок от експеримента.

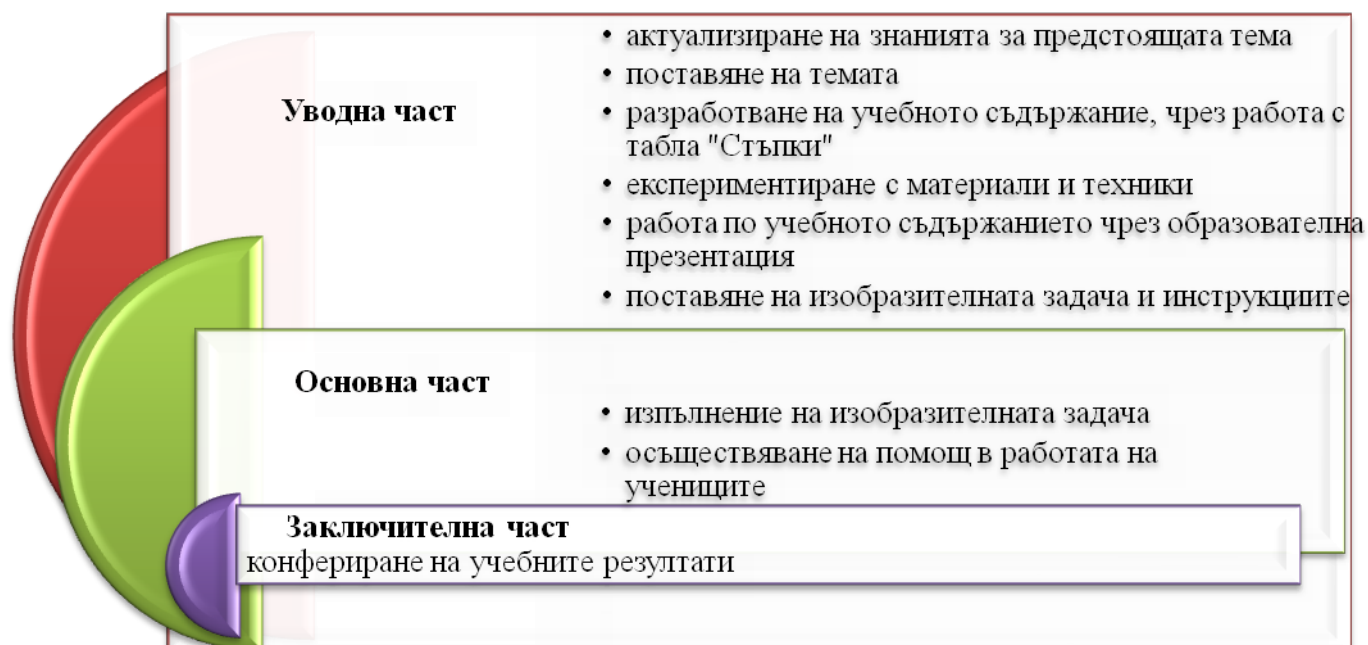
¹³ Занков, О. и кол. Примерно тематично разпределение по изобразително изкуство за 5. Клас. С., изд. „Анубис”, 2016.

Фигура 1. Структура на експерименталния модел на обучение

Последователността на дейностите в експерименталните уроци е следната:

Фигура 2. Последователност на дейностите

При учениците от **контролната група** прилагаме **традиционен модел и технология на обучение**. В настоящия експериментален модел като форма на учебна работа по изобразително изкуство се употребява рисуването по памет и впечатление.

ГЛАВА ВТОРА

II. ПОСТАНОВКА И ПРОВЕЖДАНЕ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

2.1. Методи на научно изследване, критерии, контингент

Провеждането на настоящето теоретико-емпирично изследване се осъществява чрез следните по-важни **методи**:

- теоретичен анализ;
- педагогически експеримент в трите му фази: констатиращ, формиращ, контролен;
- наблюдение;
- диагностичен метод;
- количествен, качествен и сравнителен анализ на резултатите;
- оценъчен метод;
- математико-статистически методи.

Теоретичен анализ на научна изкуствоведска и педагогическа литература по темата на дисертацията - български и чужди източници, държавни нормативни документи в областта на обучението по изобразително изкуство.

Педагогически експеримент - реализиран в три фази: констатиращ, формиращ, контролен, чрез който се установява равнището в знанията и уменията на учениците, разработва се и се апробира експериментален модел на обучение, събират се и се анализират данните, с цел проверка на работната хипотеза.

Наблюдение чрез което се събира информация за развитието на изобразителната дейност на учениците от прогимназиалния етап (пети - шести клас), по отношение на цветовото изграждане на пейзажа. Извършва се както в предварителното проучване, така и по време на същинския експеримент.

Диагностичен метод (анкета) за добиване на информация от учениците за придобити знания и умения за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство и по отношение на личното им мнение от приложения модел на обучение.

Анализ – (количествен, качествен и сравнителен) базиращ се на изведените критерии и показатели. На получените количествени данни се дава качествена определеност, като се прави интерпретация и сравнение между резултатите в изобразителната дейност на учениците от контролната и експерименталната група по

определените критерии и показатели, вследствие от приложимостта на традиционния и експерименталния модел на обучение.

Оценъчен метод – разработване на оценъчна скала по критерии и показатели.

Математико-статистически методи за обработка и анализ на резултатите от изследването.

Определянето на **критериите**, върху които се гради анализът на ученическите творби, е един от най-съществените етапи в експерименталната фаза на работата. Те по същество са мярката за сравняване и оценяване на изобразителните резултати на учениците от обучението за пейзажната живопис, в резултат на приложения от нас педагогически модел. Системата от критерии и показатели съдържа общо три критерия с четири показателя за първи критерий и с по три показателя за втори и трети критерий. Степените по всеки показател са йерархично диференцирани като: висока средна, ниска. При подбора и последователното подреждане на критериите следваме тази логика, която отразява поредността в етипите на изграждане на една живописна творба. Това с особена сила важи и за създадените в процеса на обучение ученически произведения. В този смисъл логично се започва с проблема за **композицията**, последван от **конструкцията** на формите на обектите, загатването на тяхната **материалност**, представяне на средата, в която се намират. **Художествената изразителност** е важна и съществена за изграждане на художествения образ, в резултат на творческото отношение проявено от ученика при създаване на творбата.

За развитието на изобразителната грамотност и умения, както на художествената изразителност за изграждане на пространството с помощта на цветовете, предлагаме три **критерия**, всеки от който се декомпозира на няколко **показателя**. Въз основа на тях може да се определи степента на овладените уменията в изобразителната дейност на учениците от пети клас, които са показани в таблицата 5 по-долу. В таблицата (вж. таблица 4) е показано смисловото съдържание, което се влага във всеки критерий и съответните към него показатели.

Изведените критерии и показатели за оценка са съобразени с целите на експерименталния модел на обучение, като са взети под внимание и Държавните образователни стандарти (ДОС) от учебната програма по изобразително изкуство за 6-ти клас. Всеки показател се измерва по три степени - високо, средно и ниско ниво, които могат да бъдат проследени в таблица 5. Всеки критерий носи общият брой точки от оценката на отделните показатели и се изчислява в % спрямо максималния резултат.

При отсъствие на показател точки не се начисляват; максимално количество точки за показател – 1, минимално количество точки – 0. Критерият се остойностява в съответствие с количеството точки от показателите и се определя в 3 нива: високо – над 85%; средно – от 65% до 85%; ниско – под 65% (По Марин Дринов).

Таблица 4. Критерии и показатели за анализ и оценка на резултатите от изобразителната дейност на учениците от КГ и ЕГ

№	Критерий	Показател	Смислово съдържание на показателите
1.	Композиционно-конструктивна постройка	1.Композиция	Правилно поместване на обектите в листа, постигане на равновесие, баланс и устойчивост на композицията
		2.Плановост на обектите	Придаване на предния, средния и задния план, чрез умаляване на размера и мащабността на обектите, тяхното застъпване на заден план от тези, които са на преден план
		3.Положение на обектите	Фронтално и нефронтално разположение на обектите с опит за линейно-перспективно изграждане в дълбочина
		4.Разнообразие на конструктивните форми	Придаване на разнообразие в конструктивната форма на природните и архитектурните обекти: блокове, къщи, дървета
2.	Цветово изграждане	1.Начин на полагане на цвета	Полагане на цветовете, чрез смесване на два-три цвята и получаване на по-сложни живописни тонове, нюанси и отънъци
		2.Пространствено въздействие на цветовете	Пресъздаване на пространствената дълбочина, чрез засилване на цветовия контраст между светлите и тъмните, топлите и студени цветове на преден план и постепенното им заглъхване на заден план
		3.Завършеност на цветовото изграждане	Придаване на цялостен, готов и завършен вид на изображението в цветово отношение
3.	Съдържание и формално-пластично решение	1.Художествено съдържание	Съдържанието отговаря на поставената тема и е плод на собствено виждане, вследствие от възприети художествени произведения.
		2. Полагане на живописната техника	Полагането на техниката е в съответствие с дидактическите изискванията за нейното изпълнение при

			работа с живописните материали.
		3.Разнообрази е на изразните средства	Постигане на богатство и разнообразие в изразните средства, чрез комбиниране на няколко (повече от две) различни техники: издраскване, изстъргване, разреждане, наслявяване, фактурно нанасяне от тубата.

Таблица 5. Степени на диференцираност на показателите

№	Критерий	Показател	Измервателна скала	Смислово определение на степента
1.	Композиционна конструктивна постройка	1.Композиция	Ниска степен – 1т. Средна степен – 2 т. Висока степен – 3 т.	1.Неправилно поместване на обектите в листа, поради което не е постигнато равновесие, баланс и устойчивост на композицията. 2. Поместване на обектите с леко нарушаване на равновесието, устойчивостта и баланса. 3. Правилно поместване на обектите в листа, постигане на равновесие, баланс и устойчивост на композицията
		2.Плановост на обектите	Ниска степен – 1т. Средна степен – 2 т. Висока степен – 3 т.	1. Липсва плановост в разположението на обектите. 2. Представен е повече от един план при разположението на обектите (примерно преден и среден план, преден и заден план). 3. Пълно придаване на предния, средния и задния план, чрез умалвяване на размера и мащабността на обектите, тяхното застъпване на заден план от тези, които са на преден план
		3.Положен	Ниска степен –	1. Обектите са разположени изцяло

		ие на обектите	1т. Средна степен – 2 т. Висока степен – 3 т.	фронтално (поглед отпред). 2. Повечето обекти са разположени фронтално, но се открояват и такива, които са нарисувани нефронтално. 3. Повечето обекти са разположени нефронтално.
		4.Разнообразие на конструктивните форми	Ниска степен – 1т. Средна степен – 2 т. Висока степен – 3 т.	1. Липсва разнообразие, повечето природни и архитектурни форми са еднообразни. 2. Разчупване на еднообразието, чрез обогатяване на природните и архитектурните форми. 3. Постигнато е богатство и разнообразие на формите.
2.	Цветово изграждане	1.Начин на полагане на цвета	Ниска степен – 1т. Средна степен – 2 т. Висока степен – 3 т.	1.Цветовите се полагат сурово без да се смесват. 2.Частично в работата се наблюдава смесването на два-три цвята за получаване на по-сложни живописни тонове, нюанси и отненъци. 3. Ученическата творба е изградена чрез преобладаващо смесване на цветовете. В резултат са постигнати по-сложни живописни тонове, нюанси и отненъци.
		2.Пространствено въздействие на цветовете	Ниска степен – 1т. Средна степен – 2 т. Висока степен – 3 т.	1.Не е постигнато пресъздаване на пространствената дълбочина чрез цветовете и няма разлика между отделните планове. 2.Направен е опит за пресъздаване на пространствената дълбочина между плановете, но недостатъчно убедително. 3.Пространствената дълбочина е постигната, чрез засилване на цветовия контраст между светлите и

				тъмните, топлите и студени цветове на преден план и постепенното им заглъхване по-назад.
		3.Завършеност на цветовото изграждане	Ниска степен – 1т. Средна степен – 2 т. Висока степен – 3 т.	1.Цветовото изграждане не е довършено, а е започнато и доведено до етап. 2.Допуснати са леки пропуски за постигане на цялостно завършване в цветовото изграждане. 3. Придаване на цялостен, готов и завършен вид на изображението в цветово отношение.
3.	Съдържанието и формално-пластично решение	1.Художествено съдържание	Ниска степен – 1т. Средна степен – 2 т. Висока степен – 3 т.	1.Съдържанието не отговаря на темата. 2.Съдържанието отговаря, но творбата е плод на възпроизвеждане и прерисуване по репродукции. 3. Съдържанието отговаря на темата, постигнато чрез творчески замисъл под въздействие на художествените произведения.
		2. Полагане на живописната техника	Ниска степен – 1т. Средна степен – 2 т. Висока степен – 3 т.	1.Техниката е положена неправилно, с грешки на повече места в работата. 2.Техниката е положена приблизително правилно с леки отклонения на отделни места в изображението. 3. Техниката е положена правилно в цялостното изображение.
		3.Разнообразие на изразните средства	Ниска степен – 1т. Средна степен – 2 т. Висока степен – 3 т.	1.Липса на изразни средства или ползване на малка част от изразните средства на отделни места в изображението 2.Частично изграждане с няколко средства на голяма част от изображението. 3.Цялостно изграждане на изображението с помощта на повече и разнообразни изразни средства.

Данните, получени в резултат на проведения педагогически експеримент, се представят във вид на таблици и диаграми, ученически рисунки (Приложение 6,7,8).

Примерен вид на таблиците е показан по-долу (вж. Таблица 6):

Таблица 6. Примерен вид на таблица с резултатите от анализа

№	Пейзаж 1 Име на ученик (творба – Приложение №)	Критерии			Степен
		Композиционно- конструктивна постройка	Цветово изграждан е	Съдържание и формално- пластично решение	
Контролен етап/заключителен етап					
1.	К. А.				
2.	А. З.				
3.	Е. С.				
...					
Степен					

Резултатите от педагогическия експеримент са обработени чрез математико-статистически метод. И по-конкретно формулата на поляритетния метод от проективната методика, който служи за изчисляване на резултатите на получените данни при отчитане на резултатите от изобразителната дейност на децата.

$$K = \frac{a(+1) + b(0,5) + c(-1) + d(-1)}{N}$$

N

В която:

a – брой на децата получили отлични изобразителни резултати

b – брой на децата получили много добри изобразителни резултати

c – брой на децата получили добри изобразителни резултати

d – брой на децата получили задоволителни изобразителни резултати

N – общ брой на децата участвали в изследването

Когато стойността на числовия коефициент е между:

$K = 1 - 0,5$ – отлични резултати

$K = 0,5 - 0,31$ – много добри резултати

$K = 0,3 - 0,11$ – задоволителни резултати

$K < 0,1$ – слаби резултати

Коефициентът е приравнен в процентно съотношение за уеднаквяване на изложението.

За да се събере по-пълна и цялостна информация от учениците, която да послужи за по-задълбоченото анализиране на проведеното експериментално обучение, се осъществи **анкетно проучване**, в което участниците изразиха мнение по конкретно поставените въпроси. Анкетата е базирана на Анкетна карта, която включва 5 въпроса.

Въпросите в анкетната карта ги деференцираме по признаци:

- Потребителски – има отношение към попълващия анкетата;
- Статистически – има връзка със статистическата обработка на данните, получени от анкетната карта.

Попълнените анкетни карти се анализират по смислово съдържание за всеки от критериите. Данните получени в резултат на проведената с учениците анкета, се сумират и са представят във вид на таблица и диаграми. Общият брой анкети се равнява на 100%.

Критерии за анализ на отговорите от анкетната карта:

- Възприемане на образователната презентация като образователно средство (въпр. 1);
- Оценка на приложението на образователните табла „Стъпка по стъпка“ и образователните презентации (въпр. 2);
- Оценка на нивото на възприемаемост на учебното съдържание на образователните табла „Стъпка по стъпка“ и образователните презентации (въпр. 3);
- Оценка на полезността (въпр. 4);
- Лично отношение (въпр. 5).

Попълнените анкетни карти се анализират по смислово съдържание за всеки от критериите посочени по-горе.

Таблица 8. Смислово съдържание на критериите по **анкетната карта**

Критерии	Смислово съдържание на критериите за анализ на отговорите от анкетната карта
Възприемане на презентацията като образователно средство (има отношение към въпр. 1)	Характеризира оценката на ученика по отношение на поднасяне на информацията (учебния материал) посредством образователната презентация и възприемането ѝ като образователно средство. Дадената от ученика оценка е по предварително предложената скала.
Оценка на приложе-	Констатира оценката на ученика по отношение на това, дали

нието на образователната презентация (има отношение към въпр. 2)	приложението на образователните презентации в обучението допринасят за по-доброто усвояване на учебния материал. Може да се възприеме още като оценка на важността от приложението на таблата и презентациите. Дадената от ученика оценка е по предварително предложената скала.
Оценка на нивото на възприемаемост на учебното съдържание, представено чрез табла и презентации (има отношение към въпр. 3)	Дава възможност да разберем оценката на ученика по отношение на това, дали смята учебното съдържание в образователните табла и презентации за лесно или трудно възприемаемо.
Оценка на полезността (има отношение към въпр. 4)	Констатира оценката на ученика по отношение на полезността на учебното съдържание представено в таблата и презентациите. Дали чрез образователните табла и презентации е научил нови неща, или е надградил досегашни знания за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство.
Лично отношение (има отношение към въпр. 5)	Разкрива личното отношение на ученика, изразено чрез бележки или препоръки в свободен текст, относно поднасянето на учебния материал чрез образователни табла и презентации.

Контингент са ученици от ОУ „Виктория и Крикор Тютюнджан“, гр. Пловдив, които през учебната 2017/2018 г. са в пети клас, а през учебната 2018/2019 г. преминават в шести.

Формиране на извадка – 20 участници. Предвид, че извадката е характерна с репрезентативност, тя се формира, за да представи определен брой изследвани ученици. Като брой те са достатъчни за да се установи, доколко ефективен е приложеният модел на обучение. Контингентът е характерен с непреднамереност в избора на участници от училището.

Образуване на групи. Извадката се формира с цел да представи броя на изследваните, които са разпределени в две групи: контролна група (КГ) и експериментална група (ЕГ), изучаващи изобразителното изкуство в ОУ „Виктория и Крикор Тютюнджан“, град Пловдив. Считаме техният брой за достатъчен, потребен за

нуждите на изследването, най-вече, за да се установи, доколко ефективен е авторският модел на обучение. Разпределението на участниците в групите се извършва на случаен принцип.

2.2. Организация на изследването

Пространствено-времевият обхват на изследването е в продължение на три календарни години и се провежда на територията на ОУ „Виктория и Крикор Тютюнджян“, град Пловдив.

Изграждането на система от знания, умения и отношения по изобразително изкуство е в резултат на продължителен учебен процес. Предложеният от нас авторски педагогически модел с конкретните теми в съответствие с учебната програма, се апробира през учебната 2017/2018 година. Обект на изследване са ученици, обучавани в пети клас. Резултатите от дидактическият експеримент се установяват в началото и в края от неговото провеждане, като в края учениците са вече в шести клас.

Знанията са тази необходима основа, върху която се изграждат практическите умения и отношения. Практическите умения разкриват същността на учебния предмет Изобразително изкуство, като отразяват зрителните представи и знания на учениците за околната среда. Отношенията способстват за формиране на собствена естетическа оценка.

Изследването е организирано и проведено в три етапи: констатиращ, формиращ и контролен.

Целта на **констатиращия етап** е да се установи входното ниво на изследваните лица и достигнатото равнище в знанията и уменията, приложени на практика в изобразителната дейност, по отношение на изграждането на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство.

При **формиращия етап** обучението на учениците от КГ се осъществява традиционно, с класически и често употребявани методи, като: беседа, разказ, обяснение, демонстрация, работа с учебник, инструктиране, корекция и конферанс, описани в първа глава на труда в традиционния модел. **Формиращият етап** се провежда с учениците от ЕГ с експерименталния модел, включващ демонстрацията с авторски табла „СТЪПКИ“ и образователните презентации в допълнение с останалите методи, описани по-горе в авторския модел на обучение.

Организацията и провеждането на експерименталната дейност е на база включена учебна програма¹⁴, учебник по изобразително изкуство¹⁵ и учебно-техническа подготовка с помощни материали и средства за целите на експеримента.

Провеждането на експерименталната работа с учениците се осъществява в рамките на учебната програма по изобразително изкуство¹⁶. Нейното протичане е съобразено с целите и задачите на методическите едиси и с учебната програма.

Темите¹⁷, съставляващи програмата по изобразително изкуство в пети клас, дават възможност за изучаване на проблемите, във връзка с изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство.

Във формирация етап са включени теми, съобразени с възрастта на учениците и учебното съдържание по изобразително изкуство. Специално темите, които се отнасят към пейзажа са: „Архигектурен пейзаж”, „Есенен природен пейзаж”, „Зимен пейзаж”, „Пролетен природен пейзаж”, „Приказен пейзаж” (Приложение 2), с оглед на примерното годишно разпределение за 5 клас, съставено от авторския колектив на издателство „Анубис”¹⁸.

Съпоставката между реализираните учебни творби на учениците от експерименталната и контролната група дава възможност да се установи, доколко всъщност ефективен е авторският модел на обучение.

Продължителността на една урочна единица с конкретна тема е 2 учебни часа, проведени последователно с междучасие от 10 минути и учебен час от 45мин.

Идеята в **контролния етап** е да се установи развитието на учениците от формирация експеримент, усвоените знания и умения за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство. За тази цел се проведеха три методически планирани уроци с шестокласници, идентични на уроците от констатиращия етап с петокласниците.

В настоящето изследване се осъществяват необходимите наблюдения, събиране на материали, събиране на информация посредством анкетния метод (вкл. Анкетна

¹⁴ <http://anubis.bg/81-97>.

¹⁵ Занков, Огнян и кол. Изобразително изкуство за 5.клас (учебник). София, изд. „Анубис”, 2016.

¹⁶ Учебна програма за V клас по Изобразително изкуство. В сила от учебната 2016/2017 година, утвърдена със Заповед № РД09-1857 от 17.12.2015 г.

¹⁷ Занков, Огнян и кол. Примерно годишно разпределение по Изобразително изкуство за 5.клас. С., изд. „Анубис”, 2016

¹⁸ Занков, Огнян и кол. Примерно годишно разпределение по Изобразително изкуство за 5.клас. С., изд. „Анубис”, 2016.

карта). За да сондираме мнението на учениците от приложената методика, включваща **образователните презентации и табла „Стъпки”**, в процеса на експерименталната работа проведохме анкета¹⁹. В резултат на това, учениците попълниха 10 броя анкетни карти. Групата на анкетиранияте ученици е всъщност експерименталната, защото при нея се проведе изследването. Самото допитване по време се направи след проведения авторски модел на обучение, което по възраст вече се отнася за шести клас, т.е. през учебната 2018–2019 година. Анкетиранияте ученици са тези от експерименталната група, която съставлява половината част от всички участници в изследването. В анкетната карта учениците дават мнението си за образователните презентации, разглеждащи, изграждането на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство.

2.3. Провеждане на дидактическият експеримент

2.3.1. Констатиращ етап

Констатиращият етап на изследването е проведено през месец септември - октомври на учебната 2017–2018 година в часовете по Изобразително изкуство с 10 ученици от Va клас (ЕГ) и 10 ученици от Vб клас (КГ). Заложени са три теми, във връзка с пейзажа от учебното съдържание за 5 клас²⁰, проведени и в двете групи (ЕГ и КГ) при еднакви условия и по един и същи начин – традиционно обучение.

За отчитане реалното състояние на изобразителните умения на учениците в констатиращия етап и за сравнение с крайния резултат при контролния етап се проведоха три методически планирани урока с традиционен модел на обучение и фиксирана тема, жанр, учебни изобразителни задачи, живописни материали и техники.

Таблица 10. Легенда към таблица „Урочни единици в констатиращия етап”:

НЗ	Уроци за нови знания
СОЗ	Уроци за систематизиране и обобщаване на знания
ПД	Практически дейности (упражнения, лабораторни занятия и др.)
КО	Уроци за контрол и оценка

¹⁹ Методът за диагностика (анкетирание) е описан подробно в настоящата дисертация.

²⁰ Занков, О. и кол. Примерно годишно разпределение по Изобразително изкуство за 5. Клас. С., изд. „Анубис“, 2016.

Таблица 9. Урочни единици в констатиращия етап

Уч. седм. по ред	Тема на урочната единица	Очаквани резултати	Методи и дейности, използвани при работа	Форма на работа	Учебни изобразителни задачи
1.	Преговор. Тест „Вече знаем“ КО	Да се установи равнището на художествените знания на учениците	Методи: картинен тест, конферанс, анализ и цифрова оценка на резултатите. Дейности: определя самостоятелно отговорите на въпросите в теста. Изобразителна дейност	Фронтална; Самостоятелна работа; Художествена практика	1. Нарисувайте живописен пейзаж по памет, като придадете красотата на природата. 2. Уточнете обектите и елементите за рисуване в пейзажа; 3. Преценете тяхното разположение един спрямо друг върху плоскостта на листа. 4. Изградете пейзажите с живописни техники и материали по избор
2.	Видове изящни изкуства НЗ	Разграничава изящните изкуства по вид. Описва и коментира творбите по съдържание и изобразителен материал	Методи: беседа, дискусия Дейности: разглежда репродуцирани творби и определя по какво се различават; работа с учебник; изобразителна дейност		
3.	Живопис КО	Познава особеностите на живописиста Разграничава изящната от монументалната живопис	Методи: входяща диагностика на знанията и уменията по живопис при изграждане на пространство-то в пейзажа чрез цветовете като изразно средство; конферанс, анализ и оценка на изобразителните резултати. Дейности: създава пейзаж с техники по избор; определя композиционното и цветовото решение.		

Теми на проведените уроци:

- **Тема №1. Преговор. Тест „Вече знаем“.** Живопис; **Цел:** Да се проверят знанията на учениците за видовете и жанровете в изобразителното изкуство. **Живописни материали, средства и техники:** молив, акварелни бои, четки (кръгли и плоски), точка, линия, щрих, петно, полагане на акварелни бои.
- **Тема № 2. Видове изящни изкуства; Цел:** Да се установи равнището на подготовка на учениците от пети клас да разграничават изящните изкуства по вид. **Живописни техники и материали:** темперна техника („Поантилизъм”); материали (моливи, клечки за уши, дунапренени тампони, бои, лист, палитра).
- **Тема № 3. Живопис; Цел:** Да се установи нивото на учениците, относно познанията им за особеностите на пейзажа и уменията им да използват цветовете като изразно средство. **Живописни материали и техники:** Акварелни бои, четки, цветни моливи, флумастери, полагане на цветове.

При третата урочна единица от констатиращия етап се реализират диагностични процедури с учениците от ЕГ и КГ по отношение на изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство.

Уроците по темите на констатиращия етап от изследването са представени подробно в дисертационния труд. Рисунките на учениците от този етап са демонстрирани в Приложение 6.

2.3.2. Формиращ етап

Формиращият етап се проведе с ЕГ ученици от 5 а клас при ОУ „Виктория и Крикор Тютюнджан“, гр. Пловдив в периода октомври – май на учебната 2017 – 2018 година. Осъществиха се множество педагогически ситуации, насочени към творчеството на съвременни български пейзажисти, майстори при изграждане на жанра и пресъздаването на въздушното пространство в дълбочина чрез цветовете като изразно средство. За да станат по-ясни, достъпни и разбираеми тези проблеми на учениците, разработихме специална система за работа с цветовете, представена в **обучителните табла „Стъпка по стъпка“**. През формиращия етап работим с Учебника по Изобразително изкуство за 5 клас²¹, в който темите и задачите са съобразени с

²¹ Занков, О. и кол. Изобразително изкуство за 5. Клас. С., изд. „Анубис“, Одобрен със Заповед № РД 09-1530/08.02.2017 г. на министъра на образованието и науката.

възрастта на учениците от прогимназиалния етап и с постигането на целите на учебната програма:

- формиране на визуалната култура и умения за работа с различни изобразителни техники и материали;
- създаване на условия за творческа работа, развиване на критичното мислене в областта на изобразителното изкуство, изразяване на собствено мнение;
- формиране на ключови компетентности на базата на активни междупредметни връзки.

Темите във формиращия етап на експеримента са представени в следната последователност:

- **Тема №4** Видове и жанрове в изящните изкуства. “Пейзаж с архитектурен мотив” – 2 уч. часа
- **Тема №5** Видове и жанрове в изящните изкуства. “Натюрморт по натура” – 2 уч. часа
- **Тема №6** Формите в природата. „Есенен пейзаж” – 2 уч. часа
- **Тема №7** Форми и пропорции – “Графична рисунка на предмет по натура” 2 уч. часа
- **Тема №8** Хармонията в природата и изкуството. Изграждане на нефигурална композиция 2 уч. часа
- **Тема №9** Пространството в живописа. “Зима” 2 уч. часа
- **Тема №10** Изразни средства в живописа – „Пролетен пейзаж“ 2 уч. часа
- **Тема №11** „Приказен пейзаж“ 2 уч. часа
- **Тема №12** Композицията в изящните изкуства. Фигурална композиция 2 уч. часа

Уроците по темите са представени подробно в дисертационния труд. Рисунките на учениците от този етап са демонстрирани в Приложение 8.

2.3.3. Контролен етап

Експерименталната работа приключва с провеждането на контролния етап на изследването, който се разглежда като краен етап от работата. Заложени са три теми във връзка с пейзажа от учебното съдържание за 6 клас²², проведени и в двете групи

²² Занков, О. и кол. Примерно годишно разпределение по Изобразително изкуство за 6. Клас. С., изд. „Анубис“, 2017.

(ЕГ и КГ) при еднакви условия и по един и същи начин – традиционно обучение. (Виж Таблица 11. Урочни единици при **контролния етап**)

Чрез контролния етап се установи развитието на учениците като резултат от формиращия експеримент, демонстрират се усвоените знания и умения за работа при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство. За отчитане реалното състояние на изобразителните умения на учениците в живописното изграждане на пространството в пейзажа, при контролния етап се проведеха три урока, планирани, организирани и проведени традиционно, като модел на обучение с определени: тема, жанр, учебни изобразителни задачи, живописни материали и техники.

Таблица 11. Урочни единици при **контролния етап**

Уч. седм. по ред	Тема на урока	Очаквани резултати	Методи и дейности в урока	Форма на работа	Учебни изобразителни задачи
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1.	Преговор Визуален тест „Вече знаем“ КО	Да се установи нивото на художествените знания на учениците	Методи: визуален тест, конферанс, анализ и цифрова оценка Дейности: определят самостоятелно отговорите на въпросите във визуалния тест; изобразителна дейност	Фронтална; самостоятелна работа; рисуване по памет	1. Нарисувайте живописен природен пейзаж по памет и впечатление. 2.Разграничете теренните форми в два или три
2.	Природен пейзаж ПД	Пресъздава собствени те си представи и впечатления за природата	Методи: беседа, демонстрация, обяснение, инструктиране, конферанс, анализ и оценка на резултатите Дейности: разглеждат творби от пейзажния	Фронтална; самостоятелна работа; рисуване по памет	плана с помощта на цветовете, като започнете цветовото изграждане от задния към предния план на пейзажа (от горе

		с живописни изразни средства	жанр; създават природен пейзаж, определят композиционното и цветово решение с материали и техники по избор.	и въображение.	надолу). 3. Нарисувайте различни по вид, големина и форма обекти в зависимост от плановото им разположение. 4. Използвайте темперни или акварелни бои по ваш избор, както и различни пособия – четки, дупнапрен, тампон, туба и др., за да постигнете поедри и по-дребни мазки или релефност на теренните форми
3.	Есенен пейзаж ПД	Пресъздава собствените си представи и впечатления за природата през есента с живописни изразни средства	Методи: Беседа, демонстрация, обяснение, инструктиране, конферанс, анализ и оценка на резултатите. Дейности: разглеждат творби от пейзажния жанр; създават есенен пейзаж, определят композиционното и цветовото решение с материали и техники по избор.	Фронтална; самостоятелна работа; рисуване по памет и въображение	

Всеки урок от заключителния етап се реализира за два учебни часа. Последователност на темите и на проведените уроци:

- **Тема № 13. Преговор/ Тест „Вече знаем“.** Живопис; Цели: Да се установи нивото на художествените знания и живописните умения на учениците шестокласници. **Живописни средства, техники и материали:** молив, акварелни бои, четки (кръгли и плоски), точка, линия, щрих, петно, полагагане на акварелни бои.
- **Тема № 14. Природен пейзаж.** Цели: Да се установят уменията на учениците за композиционното и пространствено изграждане на природния пейзаж, като се приложат знанията за построяване на формата, големините и структурата на природните обекти, разположени планово, чрез тяхното

закриване и цветово решение. **Живописни техники и материали:** темперна техника, смесена техника, материали (моливи, клечки за уши, дунапренени тампони, бои, лист, палитра).

- **Тема № 15. Есенен пейзаж. Цели:** Да се установят уменията на учениците за пресъздаване, по представа и впечатление, на есенен природен пейзаж с живописни изразни средства и материали. **Живописни техники и материали:** Акварелни бои, четки, цветни моливи, флумастери, акварелна или смесена техника.

В контролния етап се провеждат същите диагностични процедури с учениците от двете групи – контролна и експериментална, които за учебната 2018 – 2019 година са преминали съответно в 6 а (ЕГ) и 6 б (КГ) клас при ОУ „Виктория и Крикор Тютюнджян“, град Пловдив. Осъществени са аналогично три урока както в констатиращия етап, посветени на проблема за изграждане на пейзажа и на пространството чрез цветовете като изразно средство.

Уроците по темите на контролния етап на изследването са представени подробно в дисертационния труд. Рисунките на учениците от този етап са демонстрирани в Приложение 7.

ГЛАВА ТРЕТА

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ДИДАКТИЧЕСКИЯ ЕКСПЕРИМЕНТ

3.1. Анализ на резултатите от анкетната карта

В настоящето дисертационно изследване за събиране и получаване на по-пълна информация, относно приложената експериментална методика ползваме като метод анкетата. Обработката на данните от анкетните карти и техният анализ дава възможност да се направи по-задълбочено проучване на мнението, нагласите и оценката на учениците от приложените в обучението авторски методически табла и образователни презентации. Картите се попълват след прилагането на методическите табла и образователните презентации в обучението. Анонимността на анкетата има за цел да повиши нивото на достоверност на получените резултати, без участващите в нея да изпитват чувство на тревога, че това може да повлияе на срочната оценка. От тази гледна точка анкетирането дава реална информация, относно приложението на експерименталната методика.

Анализ на данните по критерий „Възприемане на табла и презентации като образователно средство“ (има отношение към въпрос 1) Сумирайки резултатите от тези отговори, стигаме до извода, че 100% от учениците са с положителна нагласа към поднасянето на информация, с помощта на образователни табла и презентации като необходими средства в процеса на обучение. Отрицателни отговори липсват.

Анализ на данните по критерий „Оценка на приложението на образователните табла и образователните презентации“ (има отношение към въпрос 2) Критерият „Оценка на приложението на образователните табла и образователните презентации“ констатира какво е мнението на анкетирания шестокласници по отношение на това, дали обучението посредством образователни табла и презентации води до по-доброто усвояване на учебния материал. Може да се обобщи, че по този критерий мнението на учениците е на 100%, относно ползата за по-доброто усвояване на учебния материал с образователните табла и презентации. Този процент е сбор от процентите на положителните отговори от скалата на оценките.

Анализ на данните по критерий „Оценка на нивото на възприемаемост на учебното съдържание на образователната презентация“ (има отношение към въпр. 3) Критерият „Оценка на нивото на възприемаемост на учебното съдържание на образователната презентация“ дава възможност да се разбере как ученикът определя учебното съдържание, вложено в образователните табла и презентации като лесно, или трудновъзприемаемо - 90% от участващите ученици в анкетата са избрали за свой отговор „лесни за възприемане“. Важно е да отбележим, че нито един от участниците не е определил учебното съдържание като трудно за възприемане. Доброто възприемане на учебната информация, съдържаща се в образователните презентации, има пряка връзка с успеха на по-нататъшната практическа работа в учебния процес по изобразително изкуство.

Анализ на данните по критерий „Оценка на полезността“ (има отношение към въпр. 4) Този критерий констатира оценката на ученика по отношение полезността на учебното съдържание, включено в таблата и презентациите. Въз основа на резултат - 100% от участващите в анкетата са избрали за свой отговор „да“, можем да заключим, че учениците участващи в експерименталната методика имат положителна оценка, по отношение на нейната полезност.

Анализ на данните по критерий „Лични отношения“ (отнася се към въпр. 5) Данните по този критерий разкриват личното отношение на ученика към поднесения учебен материал чрез образователни табла и презентации, което се изразява чрез

забележки или препоръки в свободен текст. От анализирания данни в анкетата в обобщение можем да посочим, че учениците като цяло изразяват положително мнение, одобряват образователните табла и презентации като необходими средства в обучението. Съдържащата се информация в тях е полезна за по-лесното възприемане и овладяване на учебното съдържание, обвързано с пейзажа. Подходът и методиката на работа провокират интереса и желанието за творческа дейност в часовете по изобразително изкуство, което се проявява и в отношението към учебния процес.

3.2. Анализ на ученическите творби от констатиращия етап на изследване

При констатиращия етап установяваме съответната степен на развитие на уменията на учениците (петокласници) в тяхната изобразителната дейност при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство. Анализът на резултатите следва изложените по-горе критерии, а именно:

1. Композиционно-конструктивна постройка.
2. Цветово изграждане.
3. Съдържателно и формално-пластично решение.

При констатиращия етап установяваме сравнително задоволително ниво на развитие на знанията и уменията на учениците при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство. Изобразителните резултати в тази възраст показват липса на плановост в изображението и на степенуване на цветовете в дълбочина, в съответствие с разстоянието. Преобладават предимно ярките, затъмнени и зацапани, закаляни цветове.

Таблица 13. Резултати на КГ петокласници по критерий: „Композиционно-конструктивна постройка при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство” (констатиращ етап)

№	Контролна група 5 а клас	Композиция	Плановост на обектите	Положение на обектите	Разнообразие на конструктивните форми	Степен (%)
1.	А.К	2 т.	1 т.	1 т.	1 т.	41,67
2.	Ю. А.	2 т.	2 т.	1 т.	1 т.	50
3.	Г. Е.	2 т.	2 т.	1 т.	1 т.	50
4.	Е. Г.	2 т.	2 т.	1 т.	1 т.	50
5.	Е. А.	2 т.	2 т.	1 т.	1 т.	50
6.	Е. П.	2 т.	2 т.	1 т.	1 т.	50
7.	П. Е.	2 т.	1 т.	1 т.	1 т.	41,67
8.	З. П.	2 т.	2 т.	1 т.	1 т.	50
9.	С. З.	1 т.	2 т.	1 т.	1 т.	41,67

10.	Р. С	2 т.	1 т.	2 т.	1 т.	50
Степен (%)		63,3	56,67	36,67	33,33	47,49

Таблица 14. Резултати на ЕГ петокласници по критерий: „Композиционно-конструктивна постройка при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство” (констатиращ етап)

№	Експериментална група 5 б клас	Композиция	Плановост на обектите	Положение на обектите	Разнообразие на формите	Степен (%)
1.	К. А.	2 т.	1 т.	2 т.	2 т.	58,33
2.	А. З.	2 т.	2 т.	2 т.	1 т.	58,33
3.	Е. С.	2 т.	2 т.	2 т.	1 т.	58,33
4.	Г. Р.	1 т.	2 т.	2 т.	2 т.	58,33
5.	А. Е.	1 т.	2 т.	1 т.	1 т.	41,67
6.	П. З.	1 т.	2 т.	2 т.	2 т.	58,33
7.	Е. С.	2 т.	1 т.	1 т.	1 т.	41,67
8.	П. З.	2 т.	2 т.	2 т.	2 т.	66,67
9.	З. С.	1 т.	2 т.	1 т.	2 т.	50
10.	С. Р.	2 т.	1 т.	2 т.	2 т.	58,33
Степен (%)		53,33	56,67	56,67	53,33	55,01

По критерия „Цветово изграждане” по време на констатиращия етап установяваме, че степента на развитие на уменията в изобразителната дейност на петокласниците от КГ при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство са по-скоро задоволителни (55,01%):

Таблица 15. Резултати на КГ петокласници по критерий: „Цветово изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство” (констатиращ етап)

№	Контролна група 5 а клас	Начин на полагане на цвета	Пространствено въздействие на цветовете	Завършеност на цветовото изграждане	Степен (%)
1.	А.К.	2 т.	1 т.	2 т.	58,33
2.	Ю. А.	2 т.	2 т.	1 т.	58,33
3.	Г. Е.	2 т.	2 т.	1 т.	58,33
4.	Е. Г.	2 т.	1 т.	2 т.	50
5.	Е. А.	1 т.	2 т.	1 т.	41,67
6.	Е. П.	1 т.	2 т.	2 т.	58,33
7.	П. Е.	2 т.	1 т.	2 т.	58,33
8.	З. П.	2 т.	2 т.	2 т.	66,67
9.	С. З.	1 т.	2 т.	2 т.	50
10.	Р. С.	2 т.	1 т.	1 т.	50
Степен (%)		56,67	53,33	53,33	55,01

Таблица 16. Резултати на ЕГ петокласници по критерий: „Цветово изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство” (констатиращ етап)

№	Експериментална група 5 б клас	Начин на полагане на цвета	Пространствено въздействие на цветовете	Завършеност на цветовото изграждане	Степен (%)
1.	К. А.	2 т.	1 т.	2 т.	58,33
2.	А. З.	2 т.	2 т.	1 т.	58,33
3.	Е. С.	2 т.	2 т.	1 т.	58,33
4.	Г. Р.	2 т.	1 т.	2 т.	50
5.	А. Е.	1 т.	2 т.	1 т.	41,67
6.	П. З.	1 т.	2 т.	2 т.	58,33
7.	Е. С.	2 т.	1 т.	2 т.	58,33
8.	П. З.	1 т.	2 т.	1 т.	50
9.	З. С.	1 т.	2 т.	2 т.	50
10.	С. Р.	2 т.	1 т.	2 т.	58,33
Степен (%)		33,33	53,33	53,33	50,83

При констатиращия етап петокласниците от КГ показват сравнително ниско ниво (55,89%) на развитие на уменията в изобразителната дейност на учениците при изграждане на пространството в пейзажа и по критерия: „Съдържателно и формално-пластично решение”:

Таблица 17. Резултати на КГ петокласници по критерий Съдържателно и формално-пластично решение при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство (констатиращ етап)

№	Контролна група 5 а клас	Съдържание (замисъл)	Полагане на живописна техниката	Разнообразие на изразните средства	Степен (%)
1.	А.К.	2 т.	1 т.	2 т.	55,56
2.	Ю. А.	1 т.	2 т.	2 т.	55,56
3.	Г. Е.	2 т.	2 т.	2 т.	66,67
4.	Е. Г.	1 т.	1 т.	1 т.	33,33
5.	Е. А.	1 т.	2 т.	1 т.	44,44
6.	Е. П.	1 т.	2 т.	2 т.	55,56
7.	П. Е.	2 т.	1 т.	2 т.	55,56
8.	З. П.	2 т.	2 т.	2 т.	66,67
9.	С. З.	1 т.	2 т.	1 т.	44,44
10.	Р. С.	2 т.	1 т.	2 т.	55,56
Степен (%)		50	53,33	58,33	53,89

Петокласниците от ЕГ в констатиращия етап показват аналогични резултати с тези от КГ на експерименталното изследване с ниска степен (52,22%) на развитие на уменията на учениците за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство по критерия „Съдържателно и формално-пластично решение”:

Таблица 18. Резултати на ЕГ петокласници по критерий „Съдържателно и формално-пластично решение” при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство (констатиращ етап)

№	Експериментална група 5 б клас	Съдържание (замисъл)	Полагане на живописна техниката	Разнообразие на изразните средства	Степен (%)
1.	К. А.	2 т.	1 т.	2 т.	55,56
2.	А. З.	1 т.	2 т.	2 т.	55,56
3.	Е. С.	2 т.	2 т.	2 т.	66,67
4.	Г. Р.	1 т.	1 т.	1 т.	33,33
5.	А. Е.	1 т.	2 т.	1 т.	44,44
6.	П. З.	1 т.	2 т.	1 т.	44,44
7.	Е. С.	2 т.	1 т.	2 т.	55,56
8.	П. З.	2 т.	2 т.	2 т.	66,67
9.	З. С.	1 т.	2 т.	1 т.	44,44
10.	С. Р.	2 т.	1 т.	2 т.	55,56
Степен (%)		50	53,33	53,33	52,22

При повечето петокласници от ЕГ съдържанието е плод на репродуктивно възпроизвеждане (чрез прерисуване), а не на творческо изграждане. Затова резултатите са с ниско ниво на успеваемост (50%) по показателя ”Художествено съдържание”. Съдържанието отговаря, но творбите са плод на прерисуване по репродукции.

3.3. Анализ на ученическите творби от контролния етап на изследване

При контролния етап на изследване учениците преминават вече в друга възраст, а именно в шести клас. Отново с помощта на описаните горе критерии и показатели проверяваме равнището на развитие на техните знания и умения в изобразителната дейност за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство. По същия начин ранжираме изобразителните резултати по следните критерии:

- 1.Композиционно-конструктивна постройка.
- 2.Цветово изграждане.
- 3.Съдържателно и формално-пластично решение.

КГ шестокласници показват следните резултати по критерия „Композиционно-конструктивна постройка за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство”.

Таблица 19. Резултати на КГ шестокласници по критерий **Композиционно-конструктивна постройка** при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство (контролен етап)

№	Контролна група б а клас	Композиция	Плановост на обектите	Положение на обектите	Разнообразие на формите	Степен (%)
1.	А.К	2 т.	1 т.	2 т.	2 т.	58,33
2.	Ю. А.	2 т.	2 т.	2 т.	1 т.	58,33
3.	Г. Е.	1 т.	2 т.	2 т.	1 т.	50
4.	Е. Г.	1 т.	1 т.	1 т.	2 т.	41,67
5.	Е. А.	1 т.	1 т.	1 т.	1 т.	33,33
6.	Е. П.	1 т.	2 т.	2 т.	2 т.	58,33
7.	П. Е.	2 т.	1 т.	1 т.	1 т.	41,67
8.	З. П.	2 т.	2 т.	2 т.	2 т.	66,67
9.	С. З.	1 т.	1 т.	2 т.	1 т.	41,67
10.	Р. С	2 т.	1 т.	2 т.	2 т.	58,33
Степен (%)		50	46,67	56,67	50	50,84

В контролния етап при шестокласниците от КГ по критерий „Композиционно-конструктивна постройка” установяваме не особено високо повишаване на нивото (50,84%) на развитие на уменията в изобразителната дейност на учениците при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство, в сравнение с констатиращия етап (срвнение с Таблица 12).

Диагностиката и анализът на резултатите в контролния етап по критерия „Композиционно-конструктивна постройка” при шестокласниците от ЕГ показва вече една по-висока степен (74,17%) на развитие на уменията за изобразителната дейност на учениците при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство.

Таблица 20. Резултати на ЕГ шестокласници по критерий **Композиционно-конструктивна постройка** при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство (контролен етап)

№	Експериментална група б б клас	Композиция	Плановост на обектите	Положение на обектите	Разнообразие на формите	Степен (%)
1.	К. А.	3 т.	3 т.	3 т.	3 т.	100
2.	А. З.	1 т.	3 т.	3 т.	1 т.	66,67
3.	Е. С.	2 т.	2 т.	2 т.	1 т.	58,33
4.	Г. Р.	2 т.	2 т.	3 т.	3 т.	83,33

5.	А. Е.	3 т.	2 т.	2 т.	2 т.	75
6.	П. З.	1 т.	1 т.	2 т.	3 т.	58,33
7.	Е. С.	3 т.	1 т.	3 т.	2 т.	75
8.	П. З.	2 т.	2 т.	2 т.	2 т.	66,67
9.	З. С.	2 т.	3 т.	2 т.	2 т.	75
10.	С. Р.	3 т.	2 т.	3 т.	2 т.	83,33
Степен (%)		73,33	70	83,33	70	74,17

При шестокласниците от ЕГ са налични както умения за поместване на обектите в листа, постигане на устойчивост, баланс, равновесие, така и умения за фронтално и нефронтално изграждане. Резултатите по показателя за композиция показват средна степен (73,33%). Наблюдава се правилно поместване на обектите в листа и добри композиционни умения.

Прави впечатление, че по критерия „Цветово изграждане” при шестокласниците от КГ в контролния етап, нивото на развитие на уменията (54,17%) за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство не са се подобрили особено много (срвн. Таблица 16).

Таблица 21. Резултати на КГ шестокласници по критерий „Цветово изграждане” при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство (контролен етап)

№	Контролна група	Начин на полагане на цвета	Пространствено въздействие на цветовете	Завършеност на цветовото изграждане	Степен (%)
1.	А.К.	2 т.	1 т.	2 т.	66,67
2.	Ю. А.	2 т.	2 т.	1 т.	58,33
3.	Г. Е.	1 т.	3 т.	1 т.	66,67
4.	Е. Г.	1 т.	1 т.	2 т.	41,67
5.	Е. А.	1 т.	2 т.	1 т.	41,67
6.	Е. П.	1 т.	2 т.	1 т.	41,67
7.	П. Е.	2 т.	1 т.	1 т.	41,67
8.	З. П.	3 т.	2 т.	2 т.	75
9.	С. З.	1 т.	2 т.	2 т.	66,67
10.	Р. С.	3 т.	1 т.	2 т.	75
Степен (%)		50	56,67	50	54,17

По критерий „Цветово изграждане” шестокласниците от ЕК в контролния етап показват значително по-високи стойности в процентно отношение (71,67%), относно развитието на техните уменията в изобразителната дейност за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство.

Таблица 22. Резултати на ЕГ шестокласници по критерий „Цветово изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство” (контролен етап)

№	Контролна група б б клас	Начин на полагане на цвета	Пространствено въздействие на цветовете	Завършеност на цветовото изграждане	Степен (%)
1.	К. А.	2 т.	3 т.	2 т.	83,33
2.	А. З.	3 т.	1 т.	2 т.	83,33
3.	Е. С.	2 т.	2 т.	3 т.	66,67
4.	Г. Р.	3 т.	2 т.	2 т.	75
5.	А. Е.	2 т.	1 т.	3 т.	58,33
6.	П. З.	3 т.	2 т.	1 т.	66,67
7.	Е. С.	2 т.	2 т.	3 т.	66,67
8.	П. З.	3 т.	2 т.	2 т.	91,67
9.	З. С.	2 т.	3 т.	2 т.	75
10.	С. Р.	2 т.	2 т.	2 т.	75
Степен (%)		70	66,67	73,33	71,67

В контролния етап шестокласниците от КГ все още показват сравнително ниска степен (65,11%) на развитие на уменията по критерия „Съдържателно и формално-пластично решение” (срвн. Таблица 16):

Таблица 23. Резултати на КГ шестокласници по критерий „Съдържателно и формално-пластично решение за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство” (контролен етап)

№	Контролна група б а клас	Художествено съдържание	Полагане на живописната техника	Разнообразие на изразните средства	Степен (%)
1.	А.К.	2 т.	1 т.	2 т.	55,56
2.	Ю. А.	1 т.	3 т.	2 т.	66,67
3.	Г. Е.	2 т.	2 т.	2 т.	66,67
4.	Е. Г.	3 т.	1 т.	1 т.	55,56
5.	Е. А.	2 т.	3 т.	1 т.	66,67
6.	Е. П.	1 т.	2 т.	2 т.	55,56
7.	П. Е.	3 т.	1 т.	2 т.	66,67
8.	З. П.	3 т.	2 т.	2 т.	58,33
9.	С. З.	3 т.	3 т.	2 т.	88,89
10.	Р. С.	2 т.	1 т.	2 т.	55,56
Степен (%)		73,33	63,33	60	65,11

Шестокласниците от ЕГ при контролния етап показват значително по-високи резултати (77,78%) по критерий „Съдържателно и пластично решение за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство” (виж Таблица 24):

Таблица 24. Резултати на ЕГ шестокласници по критерий **Съдържателно и формално-пластично решение** при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство (**контролен етап**)

№	Експериментална група б б клас	Художествено съдържание	Полагане на живописната техника	Разнообразие на изразните средства	Степен (%)
1.	К. А.	3 т.	2 т.	2 т.	55,56
2.	А. З.	2 т.	3 т.	3 т.	88,89
3.	Е. С.	3 т.	2 т.	2 т.	77,78
4.	Г. Р.	2 т.	3 т.	3 т.	88,89
5.	А. Е.	3 т.	2 т.	2 т.	77,78
6.	П. З.	2 т.	2 т.	3 т.	88,89
7.	Е. С.	3 т.	2 т.	2 т.	77,78
8.	П. З.	2 т.	2 т.	3 т.	88,89
9.	З. С.	3 т.	2 т.	1 т.	66,67
10.	С. Р.	2 т.	2 т.	2 т.	55,56
Степен (%)		83,33	73,33	76,67	77,78

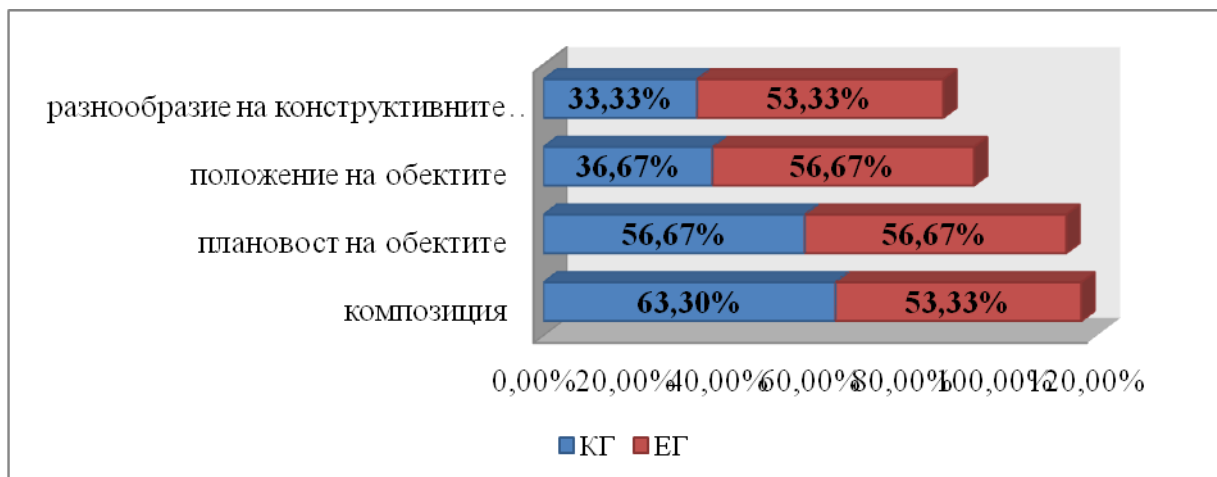
3.4. Сравнителен анализ на изобразителните резултати на учениците от контролната и експерименталната група

Сравняването и анализирането на получените резултати от КГ и ЕГ по критерия „Композиционно-конструктивна постройка” в констатиращия етап дава възможност да се направи по-обективна преценка, като се използват отделните показатели, представени в следната последователност:

- 1.Композиция - поместване на обектите в листа, устойчивост, баланс, равновесие.
- 2.Плановост на обектите - наличие на преден, среден заден план, мащабност и застъпване на обект.
- 3.Положение на обектите - фронтално, нефронтално, опит за линейно-перспективно изграждане.
- 4.Разнообразие на конструктивните форми - разнообразие на конструкцията и формите на архитектурните и природни обекти (блокове, къщи – корона и листа на дърветата).

КГ петокласници показват следните резултати по критерий „**Композиционно-конструктивна постройка** при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство”:

Диаграма 6. Резултати на КГ и ЕГ петокласници по критерий **Композиционно-конструктивна постройка** при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство (констатиращ етап)

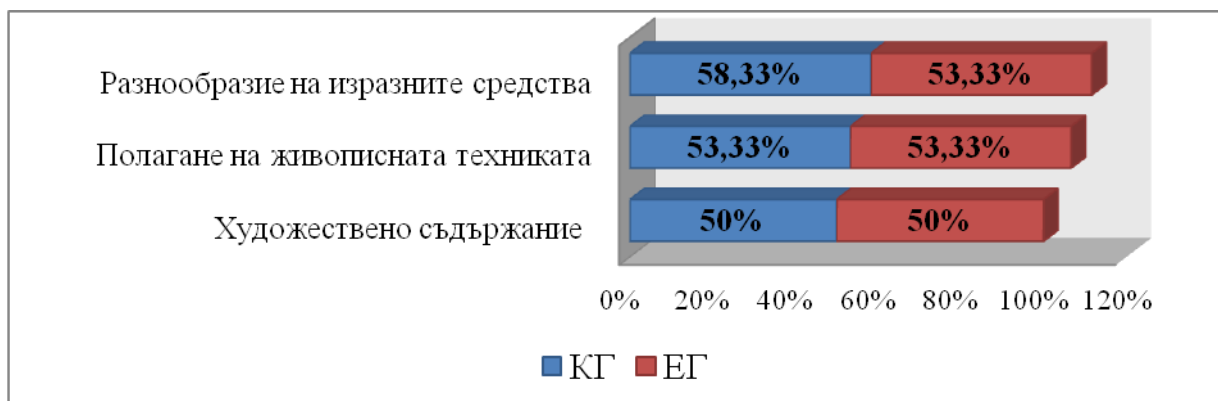
Анализът в резултатите от КГ и ЕГ по критерия „**Съдържателно и формално-пластично решение**” се извършва по следните показатели:

- 1.Художествено съдържание - съдържанието отговаря на поставената тема и е плод на собствено виждане, вследствие от възприети художествени произведения;
- 2.Начин на полагане на техниката - полагането на техника отговаря на съдържанието и постига богатство и разнообразие;
- 3.Разнообразие на изразните средства - постигане на богатство и разнообразие в изразните средства, чрез комбиниране на няколко (повече от две) различни техники: издраскване, изстъргване, разреждане, наслояване, фактурно нанасяне от тубата.

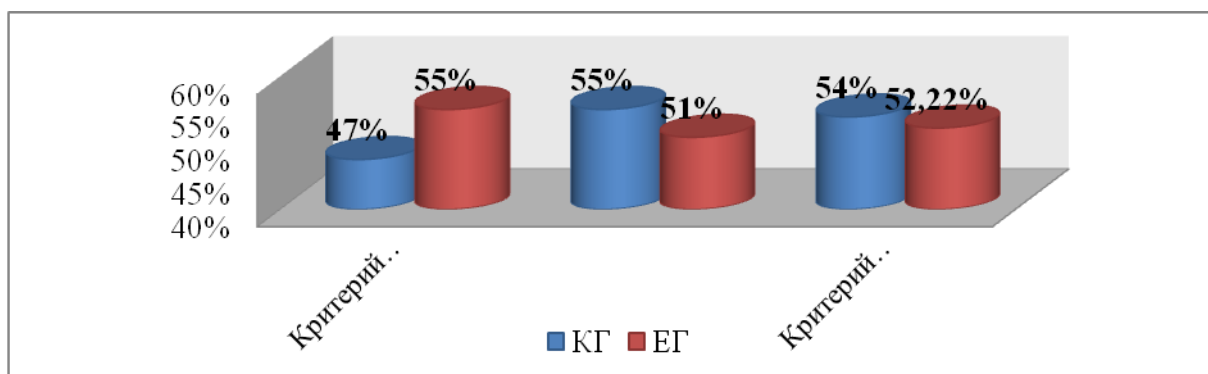
Резултатите от констатиращия етап установени при петокласниците от КГ и ЕГ. показват ниска степен на развитие на уменията в изобразителната дейност на учениците при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство.

Видно от представените до момента резултати можем да обобщим, че нивото на развитие на уменията за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство, демонстрирано в ученическите творби на петокласниците от КГ и ЕГ в констатиращия етап е сравнително ниско.

Диаграма 8. Резултати на КГ и ЕГ петокласници по критерий **Съдържателно и формално-пластично решение** при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство (констатиращ етап)

Диаграма 9. Резултатите от изобразителната дейност на учениците от контролната и експерименталната група (констатиращ етап)

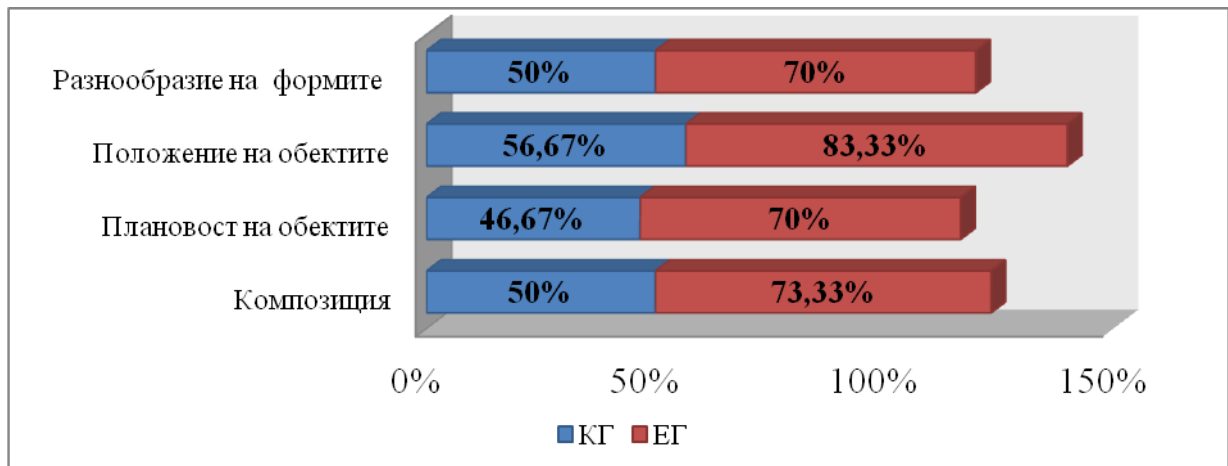

Изразено в процентно съотношение за петокласниците от КГ то е 47,49% и 55,01% за учениците от ЕГ по критерий „Композиционно-конструктивна постройка“. Съответно по критерий „Цветово изграждане“ за петокласниците от КГ цифровите стойности са 55,01%, а за ЕГ те са 50,83%. По критерий „Съдържателно и формално-пластично решение“ процентите в резултатите за петокласниците от КГ са 53,89% и 52,22% са за ЕГ. Най-ниска стойност в констатиращия етап изразена в проценти показват петокласниците от КГ по критерий „**Композиционно-конструктивна постройка**“ (47,49%).

Сравняването на резултатите от КГ и ЕГ в контролния етап по критерия „Композиционно-конструктивна постройка“ е представено графично в Диаграма 10. Анализирването на резултатите на шестокласниците от КГ в контролния етап в сравнение с резултатите на учениците от ЕГ не показват особено високо ниво на

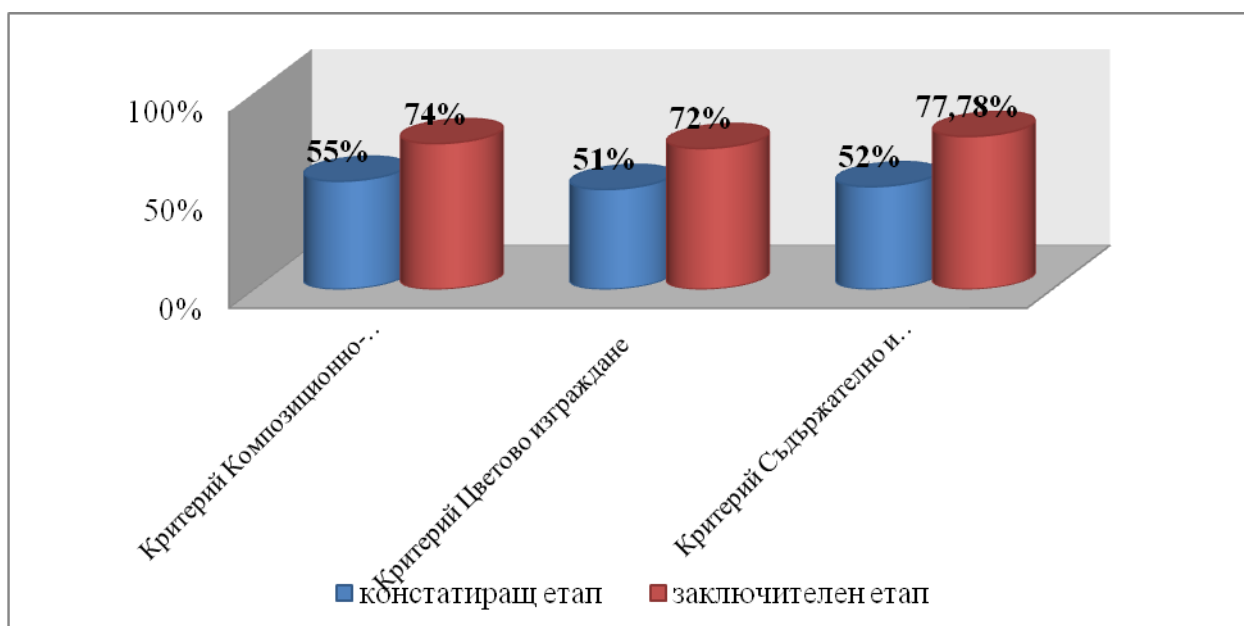
постижение и развитие на уменията за изграждане на пейзажа, отнесено към първия критерий „Композиционно-конструктивна постройка” (срвн. Графика 6).

Диаграма 10. Резултати на **КГ** и **ЕГ** шестокласници по критерий **Композиционно-конструктивна постройка** при изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство (**контролен етап**)

При контролния етап резултатите на шестокласниците от КГ по критерия „Композиционно-конструктивна постройка” са ниски (50,84%), като за показателите „Композиция” и „Разнообразие на формите” числовите стойности в проценти са 50%, за показател „Плановост на обектите” - са 46,67% (най-ниска степен), а за показател „Положение на обектите” – 56,67%.

Диаграма 16. Резултатите от изобразителната дейност на учениците от **ЕГ** в **констатиращия и контролния етап**

3.5. Сравнителен анализ на изобразителните резултати на учениците от експерименталната група в констатиращия и контролния етап

Сравнителният анализ на резултатите от изобразителната дейност на учениците в експерименталната група от констатиращия и заключителния етап онагледяваме в следващата фигура: Диаграма 16.

1.6. Доказване на хипотезата

Формиращият експеримент, видно от резултатите, оказва положително въздействие за развитието на учениците в прогимназиалния етап, като система от натрупани знания и умения за пространствено изграждане на пейзажа.

Чрез включените табла и презентации апробираният модел на обучение действително подобри уменията на децата, допринесе за развитието на творческото въображение и мотивация за активна учебна и художествена дейност.

Образователните табла и презентации повлияха позитивно върху цялостната работа на учениците, по отношение на обогатяване на познанията им за цветовете и във връзка с тяхното прилагане в самостоятелната творческа дейност. Това се отрази особено много на правилното изпълнение на изобразителните задачи, в които акцент се постави на изразните възможности на цветовете и на разнообразието от материали, техники и живописни средства. Показателни са резултатите от контролния етап на ЕГ, в сравнение с постиженията на същата група ученици в констатиращия етап.

Всичко това ни дава основание да твърдим, че формиращият експеримент изпълни целта и доведе до позитивно изменение в развитието на учениците, което започна най-напред със стимулите за въздействие за мотивиране, а оттам и в промяната към учебния процес за възприемане на новите знания и тяхното практическо приложение за формиране и развиване на уменията за работа. В този смисъл, хипотезата на дисертационния труд се доказва, а именно, че: *посредством употребата на система от дидактически методи и изобразителни похвати за изпълнение на учебните практически задачи с акцент на изразните възможности на цветовете, учениците от прогимназиален етап (пети клас) ще развият уменията си за пространствено изграждане на пейзажа (шести клас) и че въз основа на апробирания експериментален модел на обучение учениците от експерименталната група ще покажат по-добри резултати от учениците в контролната група, където обучението се осъществява традиционно.*

ОБОБЩЕНИЯ И ИЗВОДИ

Проучването на проблема за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство при ученици на възраст пети-шести клас и резултатите от проведеното експериментално обучение, както и направените изследвания в теоретичен и приложно-практически аспект, дават възможност да се открият следните обобщения и изводи:

1. Пейзажът в изобразителното изкуство, въпреки че се обособява като самостоятелен жанр исторически сравнително късно спрямо други жанрове, търпи развитие от гледна точка на творческите проблеми поставени от художниците. Най-пълно от всички жанрове той поставя на внимание, разработването на пространството в дълбочината.
2. Цветът е едно от най-важните и основните изразни средства в живописа. В творбата той се обуславя от различни фактори – епоха, идея, замисъл, темперамент, настроение и художествени предпочитания.
3. В обучението по изобразително изкуство, темите във връзка с пейзажа заемат определено място в учебното съдържание от началния до гимназиалния етап, те са необходими за художественото ограмотяване, за формиране и развиване на система от знания, умения и отношения.
4. Разработената диагностична система от критерии и показатели дава възможност за обективно анализиране и оценяване на резултатите на учениците от контролната и експерименталната група.
5. Ефектът на въздействие при изучаване на пейзажа, зависи до голяма степен от дидактическите методи, цели и задачи. Експерименталният модел на обучение чрез внедряване на авторски образователни табла и мултимедийни прецеденти, благоприятства развитието, което довежда до повишаване на знанията и уменията на учениците по определените показатели. Макар че не във всеки показател се констатира висок напредък, линията на развитие е възходяща.
6. Участващите лица в педагогическия експеримент потвърждават чрез анкетното проучване ползите от учебните дейности както лично за тях, така и за образователния процес, демонстрират положително отношение и се чувстват мотивирани за работа.

7. След проведения модел на обучение учениците от експерименталната група, спрямо контролната, по-свободно прилагат знанията за цветовете като изразно средство в изобразителна дейност, демонстрират по-добри умения за работа с живописните техники и материали, използват повече смесване на цветовете (нюанси и оттенъци), изразяват желание за експериментиране, което е предпоставка за развитие на творческата дейност.
8. Анализирането на резултатите от изследването доказва ползата на приложния експериментален модел, спрямо традиционно провежданото обучение.
9. Потвърждава се хипотезата, че създаването и апробирането на експериментален модел чрез употреба на система от конкретни дидактически методи и похвати за изпълнение на учебните задачи, ще повиши знанията и уменията на учениците за пространствено изграждане на пейзаж.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Постигнатите теоретични и приложно-практически резултати са в следствие на логически обосновано изследване, от гледна точка на разработването и апробирането на експериментално обучение, което е подходящо за прилагане в образователния процес при работа с ученици в прогимназиален етап. Извършеното проучване в научната литература, както в посочените добри педагогически практики у нас и в чужбина, очертава редица проблеми изведени на теория и такива, които са актуални до момента у нас в художествено-педагогическата практика при работа с деца. Това предполага възможности да се изследват по-задълбочено изобразителните въпроси и да се търсят нови средства, пътища и начини за тяхното оптимизиране в ученическата практика и реализирането им в творческа практическа дейност, което да доведе до по-добри резултати в обучението по изобразително изкуство в условията на общообразователното училище.

На база на извършените до момента изследвания се очертах новите възможности, разработи се експериментален педагогически модел на обучение, който представи система от дидактически методи, средства и похвати, с акцент - употребата на авторски табла и презентации в съчетание с други допълващи методи в учебната работа по изобразително изкуство. Обект на педагогическо въздействие са ученици в прогимназиален етап – пети-шести клас, а посоката на изследване - развитието на

изобразителната дейност за пространствено изобразяване на пейзаж с цветовете като изразни средства.

Педагогическият експеримент се осъществи в класически вариант, чрез две групи изследвани лица, разпределени съответно в контролна и експериментална група, с проведено експериментално и традиционно обучение. Изобразителните резултати се сравниха по специално разработена за целта диагностична система от критерии и показатели, която даде възможност за обективна оценка, процентно представена чрез числови стойности, а на база на това – диференцирана по степен на постижения. Основни методи на научното изследване са: теоретичен анализ и описание, педагогически експеримент в три фази: констатиращ, формиращ, контролен, наблюдение, диагностичен и оценъчен метод, количествен, качествен и сравнителен анализ на резултатите, математико-статистически методи. Чрез тях се направиха необходимите теоретични проучвания, разработи се изследването, експерименталния модел, осъществиха се диагностичните и оценъчните процедури, анализираха се резултатите, водещи до важни обобщения и изводи.

Направеното анкетно проучване даде възможност на участниците в експеримента да изразят мнение за ползите от обучението, във връзка с разширяването на техните знания и умения за пространственото изграждане на пейзажа, чрез цветовете като изразно средство. Показателни в тази посока са изведените анализи на резултатите, потвърждаващи позитивното изменение в художественото развитие на учениците, което доказва и ефективността на проведеното обучение.

Изобразителните резултати в практиката потвърждават хипотеза, че посредством системата от дидактически методи и изобразителни похвати за изпълнение на учебните практически задачи с акцент на изразните възможности на цветовете, учениците от прогимназиалния етап (пети клас) ще развият умения за пространствено изграждане на пейзажа (шести клас). Вследствие на апробирания експериментален модел участниците от експерименталната група показват по-добри резултати, от тези в контролната група, където обучението е традиционно.

Разработената система в експеримента - от уроци, презентации и табла, би могла да бъде особено полезна за употреба от художниците педагози в тяхната практика при обучението на ученици в прогимназиална възраст, както и от всички интересувачи се в областта специалисти, провеждащи извънкласни и извънучилищни дейности.

Изследването би могло да представлява интерес и за студенти, докторанти и изследователи в бъдещи проекти и проучвания, във връзка с доразвиване на тези проблеми по-нататък в теорията и практиката.

Резултатите от изследването са популяризирани във вид на статии и публикации в специализирани научни издания, имат обществено достойние и биха могли да удовлетворят научните интереси на всички, които се занимават с подобни проблеми в педагогическата практика.

НАУЧНИ ПРИНОСИ

1.Разработен е авторски експериментален модел за обучение по учебния проблем пейзаж, като част от обучението по изобразително изкуство в прогимназиален етап, насочен към изграждане на система от знания, умения и отношения у учениците за изграждане на пространството в пейзажа чрез цветовете като изразно средство.

2.Подпомогната е съществуващата методическа система на обучение при изграждане на пространството в пейзажа, чрез включване и комбиниране в учебния процес на разработени авторски образователни презентации и методически табла „Стъпки” като основни методи, в съчетание и с други допълващи методи.

3.Доразвит е диагностичния апарат със съответните критерии и показатели за анализ и оценка на живописните ученически творби на тема “Пейзаж”. Експериментално доказана е неговата ефективност при осъществяване на диагностично-оценъчните процедури.

4.Създадени са образователни табла, презентации, материали отнасящи се към проблема за изграждане на пространството в пейзажа, представени на електронен и хартиен носител (в сборник „Албум: Стъпки в живописиста”). Те са подходящи средства и методи за обучение на учениците в пети клас, полезни и ценни са за педагогическата практика на художници и в работата на учителите по предмета изобразително изкуство в средното общообразователно училище..

5.Потвърди се и по експериментален път се доказва позитивния ефект на въздействие от приложения педагогически модел за обучение на учениците от прогимназиален етап по учебния проблем пейзаж.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ

1. **Цанкова, Т.** Илюстрацията и нейните възможности за развитие на изобразителните умения на учениците в прогимназиален етап. – В: Годишник на Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2015, с. 215 – 224.
2. **Цанкова, Т.** Същност на пейзажа, видове и сходни понятия. – В: Сборник доклади „Пролетни научни четения“ 26-27 април. Пловдив: Макрос, 2016, с. 181 – 186.
3. **Цанкова, Т.** Исторически предпоставки за зараждане на пейзажа през античната епоха. – В: Сборник доклади „Пролетни научни четения“, Пловдив: Диагон, 2017, с. 228 – 235.
4. **Цанкова, Т.** Мястото на пейзажа в новата програма по Изобразително изкуство за 5 клас. – В: Сборник доклади „Пролетни научни четения“, Пловдив: Диагон, 2018, с. 225 – 228.